

Федорова М.А. Проблема формування моральної поведінки дітей дошкільного віку у творчості С.Русової / М.А.Федорова // Модернізація вищої освіти у контексті євро інтеграційних процесів: збірник наукових праць учасників Всеукраїнського методологічного семінару з міжнародною участю. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007 – С. 254-258.

М.А.Федорова,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

УДК 371. 011 (07)

Проблема формування моральної поведінки дітей дошкільного віку у творчості С.Русової.

У статті проаналізовано педагогічні погляди С.Русової щодо проблеми виховання моральної поведінки у дітей дошкільного віку, виділено умови, що забезпечують ефективність цього процесу.

Останнім часом в Україні посилюється увага до проблем суспільного дошкільного виховання, оскільки таке є початковою ланкою в системі безперервної освіти. Відхід від принципів традиційної (авторитарної) педагогіки потребує оновлення змісту, форм і методів виховання дітей дошкільного віку. Метою дошкільного виховання у нашій країні, у зв'язку з цим, постає всебічний розвиток дитини на засадах національної культури і духовності. У вітчизняній та зарубіжній педагогіці проблема національного виховання розглядається у працях Й.Песталоцці, С.Русової, К. Ушинського, Фіхте. Метою цієї статті є з'ясування особливостей організації виховного процесу дітей дошкільного віку у творах С.Русової.

За твердженням С.Русової, духовний розвиток особистості, формування у неї основ високоморальної поведінки можливий за умови створення єдиної діяльної школи. Турбуючись про освіту українського народу та відродження його національної культури, педагог відзначала, що нав'язування культури інших народів в процесі освіти руйнівно діє на свідомість наших дітей, притуплює інтерес до навчання, позбавляє їх повноцінного розвитку духовних сил. Таким чином, мова, рідномовне оточення, етнічне середовище є могутніми засобами морального виховання.

Реформування вітчизняної школи, на думку С.Русової, не може

обмежитися лише зміною мови навчання, необхідно повністю переглянути принципи її функціонування. По-перше, вітчизняна школа має бути національною не тільки мовою навчання, а й тим, що закликає дітей різних національностей до праці на користь держави [3, 106].

По-друге, школа має бути демократичною, єдиною і охоплювати всі щаблі навчання – «від низу до верху». Природно, що єдина школа повинна бути однаковою для всіх і сприяти розвитку різноманітних здібностей дітей. На думку С.Русової, тільки єдина національна школа здійснює сильний виховуючий вплив, вчить співіснувати з іншими, сприяє відродженню національної культури [3, 108].

По-третє, ідея єдиної школи може здійснитися тільки за умови, якщо така буде обов'язковою та безкоштовною. Таким чином, держава має подбати про забезпечення народних мас мінімумом обов'язкових знань, який вважає для себе необхідним і потрібним [3, 110].

І нарешті національна школа має бути діяльною. У праці «Єдина діяльна (трудова) школа» С.Русова чітко відокремлює поняття «трудова школа», що пов'язана з уявленнями про ремісничу працю, та «діяльна школа», у якій визначальними є принципи рухливого виховання та опори на творчу активність дітей. Зазначені кроки у реформуванні вітчизняної школи дадуть змогу перетворити її з «пасивної та виключно інтелектуальної на діяльну, вольову та інтелектуальну» [3, 116].

Будучи впевненою у тому, що суспільне виховання має починатися з ранніх років життя дитини, С.Русова багато уваги приділяла проблемам дошкільного виховання. Важливим завданням виховання дітей дошкільного віку, на її думку, є формування моральної свідомості, умінь та навичок соціальної поведінки. Для виховання моральної свідомості С.Русова визнає за потрібне розвинути розум, волю і пам'ять дитини, бо “в розумі закладено закон, що координує, нормує почуття, емоції, нахили”, а “пам'ять і воля стримують бажання дитини, не дають розвинутися її примхам” [2, 229].

Першопочатково, соціальна поведінка формується завдяки таким

механізмам як акомодация (пристосування) та утворення звичок. Акомодация тісно пов'язується з почуттями приємності і страждання: кожний організм буде рухатися назустріч приємним почуттям і прагнути уникати страждання. Пізніше, на допомогу акомодации приходить звичка: дитина прагне повторити реакції, що викликають у неї задоволення і утримується від реакцій, що викликали негативні відчуття. Таким чином, свідомі акомодацийні рухи поступово стають автоматичними і перетворюються у звички [2, 178].

Паралельно з акомодацией та звичкою, формування соціальної поведінки дитини здійснюється завдяки перейманню (наслідуванню). Наслідування дає можливість дитині опанувати ті форми взаємодії з оточуючими, які встановлено протягом культурно-історичного розвитку. Отже, розвиток дитини, за С.Русовою, залежить від трьох основних факторів: спадщини, оточення та власної індивідуальності. При цьому головним завданням педагога є допомогти дитині у її вільному розвитку.

За твердженням С.Русової, у вихованні соціальної поведінки в першу чергу потрібно спиратися на “питомі інстинкти” дитини. Основними інстинктами у дітей дошкільного віку дітей є наслідування, підлягання сугестії та соціальний інстинкт.

Для виховання моральної поведінки педагог вказує на необхідність формування внутрішнього наслідування, яке з'являється пізніше від зовнішнього. Саме завдяки внутрішньому наслідуванню у дитини розвивається почуття симпатії, спільності з оточуючими, вона навчається звертати увагу на їх почуття, усвідомлювати та адекватно реагувати на них. При цьому С.Русова спирається на Ліппса: ”Найвищий моральний розвиток виявляється в тому, щоб в самому собі рефлексувати (відбивати) усіх осіб, усі явища в їх справедливій вартості... Я мушу розуміти кожну людину і в залежності від моїх моральних заповідей керувати моїми вчинками” [3, 188].

Не менш важливим С.Русова вважала розвиток соціального інстинкту дитини. Перші роки життя дитина постає індивідуалістом, який, хоча і не любить залишатися сам, все ж не потребує товариства однолітків. Проте надалі

соціальний інстинкт вимагає конкретного задоволення. У зв'язку з цим педагог пропонувала привчати дитину до чужих людей, створювати їй товариський осередок, розвивати почуття ласки до всього живого, вимагати свідомої акції на допомогу іншій людині, вправлятися у моральній діяльності. У такий спосіб дитина може допомогти собі зрозуміти добро і зло, назавжди стати чесною “сама з собою”. Саме вміння дитини бути “чесною з собою”, за С.Русовою, є показником сформованості моральної поведінки.

Неблагополучне соціальне оточення, невідповідний товариський вплив може призвести до порушення дитиною норм поведінки, скоєння злочинів. У будь-якому випадку, наголошувала С.Русова, не можна забувати про такий механізм впливу на особистість, як сугестія (навіювання). Навіювання – це процес психічного впливу однієї людини (сугестора) на іншу (сугерента) за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування, який характеризується зниженою аргументацією з боку сугестора і низькою критичністю сприйняття змісту з боку сугерента [1, 97]. На думку сучасних науковців, сугестія сприяє соціалізації дитини, формуванню та актуалізації у неї установок, ціннісних орієнтацій, моральних норм.

Завдяки нерозвиненій свідомості маленькі діти надзвичайно легко піддаються сугестивному впливу: вони не можуть протиставити власні судження проти тих, що їм нав'язуються. Проте з віком вплив сугестії дещо послаблюється. Розглядаючи слухняність як підлягання сугестії, С.Русова вважає, що “потроху слухняність дитини дає їй звичку до морального поведіння” [2, 201]. Педагог також формулює основні правила, що визначають ефективність сугестивного впливу: 1) сугестія ґрунтується на вірі та авторитеті; 2) вчитель має проваджувати сугестію спокійно і твердо; 3) вчитель повинен берегтися самонавіювання, щоб не ставитися до учнів несправедливо і не ображати їх; 4) кожен клас являє собою окремий соціальний організм, тому потрібно оберегти його від впливу шкідливої сугестії [2, 201].

У роботі з дітьми С.Русова пропонує включати їх до різноманітних видів діяльності, що задовольняє інстинкт руху: організовувати спостереження,

різноманітні ігри, в тому числі й ігри-драматизації, залучати до художньої, музичної діяльності тощо.

Аналіз педагогічної спадщини М.Монтессорі, Й.Песталоцці, С.Русової, В.Сухомлинського та інших зарубіжних та вітчизняних педагогів дав можливість розробити авторську програму виховання моральної поведінки дітей дошкільного віку. Вона передбачала створення таких педагогічних умов: дотримання суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі “дорослий – дитина”; спрямованість виховного процесу на розвиток особистісних цінностей, що зумовлюють культурну поведінку; утвердження активної життєвої позиції дитини; організація суспільно значущої колективної діяльності дітей; реалізація принципів наступності і послідовності у роботі дошкільної і шкільної ланок освіти.

Дослідно-експериментальна робота включала три етапи: перший етап передбачав накопичення елементарного гностичного досвіду; другий етап – розвиток емоційно-мотиваційної сфери та корекцію негативного досвіду поведінки; третій етап – накопичення практичного досвіду соціальної поведінки. Кожен із етапів характеризувався певною метою та завданнями, особливостями змісту навчально-виховної діяльності, адекватними формами, методами та засобами виховного впливу.

У ході дослідження апробовано форми, методи і засоби, що сприяють оптимізації процесу виховання культури поведінки старших дошкільників. Серед форм організації виховного процесу ефективними виявилися такі: щоденна бесіда з елементами гри “Ранкове вітання”, факультативний курс “Від казкової краси до краси життєвих вчинків”, читання та складання казок, психолого-педагогічний тренінг формування культури міжособистісних взаємин, індивідуальна корекційна робота, практикум “Азбука етикету”, проведення тематичних днів та тижнів, організація свят та розваг, включення у різні види ігрової та трудової діяльності. Серед методів виховання доцільними є бесіда, групова дискусія, роз'яснення, танцювально-рухові ігри, сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, психогімнастичні та пантомімічні вправи,

привчання, вправлення, участь у добродійній діяльності, переорієнтації зусиль вихованця, створення виховуючих ситуацій та ситуацій морально-етичних переживань. Серед засобів виховання широко використовувалися усна народна творчість, казка, музичне мистецтво, зображувальне мистецтво, праця.

Аналіз результатів дослідно експериментальної роботи дав змогу дійти висновку, що розроблена авторська програма виявилася ефективною. У рівнях сформованості моральної поведінки старших дошкільників у експериментальних групах відбулися позитивні зміни (кількість дітей з високим рівнем розвитку культури поведінки зросла від 20,8% до 38,8%). На відміну від них, у дошкільників контрольних груп істотних кількісних та якісних змін не відбулося.

Список використаних джерел:

1. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В.3 кн. Кн.3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики.- М.: ВЛАДОС, 1998.- 632с.
2. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання. Вибрані пед. твори: У 2 кн. Кн.1 / За ред. Є. Коваленко.- К.: Либідь, 1997.- С. 171 - 258.
3. Русова С. Єдина діяльна (трудова) школа. Вибрані пед. твори: У 2 кн. Кн.2 / За ред. Є. Коваленко.- К.: Либідь, 1997.- С. 105 - 122.